

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ МОНІТОРИНГУ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРИВАТНОСТІ

DIGITAL TOOLS FOR MENTAL HEALTH MONITORING: CHALLENGES FOR LEGAL REGULATION AND PRIVACY PROTECTION

Головко К.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри конституційного і адміністративного права
факультету права та міжнародних відносин
Державного некомерційного підприємства «Державний університет
«Київський авіаційний інститут»

У статті досліджено сучасні тенденції впровадження цифрових інструментів у сферу моніторингу та підтримки психічного здоров'я, а також окреслено основні виклики, які виникають у контексті правового регулювання та захисту персональних даних користувачів таких сервісів. Акцент зроблено на зростаючій ролі інформаційно-комунікаційних технологій у наданні психологічної (психіатричної) допомоги, зокрема через мобільні застосунки, телемедицинські платформи, цифрову терапію, штучний інтелект, носимі пристрої тощо.

Підкреслено, що активне використання цифрових засобів у сфері психічного здоров'я має численні переваги: високу доступність і гнучкість, можливість персоналізованої підтримки, економічну доцільність та зниження бар'єрів стигматизації. Разом із тим, обґрунтовано, що такі інструменти створюють суттєві ризики для конфіденційності, безпеки обробки особливо чутливої інформації, а також ставлять перед системою права низку нових завдань. Серед основних викликів виділено відсутність спеціального правового статусу цифрових психічних сервісів, нормативну невизначеність у сфері телемедицини, недостатність вимог до інформованої згоди, відсутність механізмів сертифікації та юридичної відповідальності розробників, а також нерозвиненість процедур державного нагляду.

У контексті аналізу чинного українського законодавства з питань охорони психічного здоров'я, захисту персональних даних, телемедицини й цифровізації охорони здоров'я визначено наявні прогалини та правову фрагментарність.

На основі проведеного аналізу сформульовано висновок про необхідність комплексного оновлення нормативно-правових підходів до регулювання цифрових інструментів психічного здоров'я в Україні. Запропоновано основні напрями вдосконалення, зокрема щодо класифікації сервісів, забезпечення конфіденційності, запровадження державного нагляду та формалізації інституту відповідальності постачальників. Це дозволить досягти балансу між інноваціями та захистом фундаментальних прав особи.

Ключові слова: психічне здоров'я, цифрові інструменти, мобільні застосунки, цифрова терапія, телемедицина, персональні дані, конфіденційність, правове регулювання, цифровізація охорони здоров'я.

The article explores current trends in the implementation of digital tools in the field of mental health monitoring and support, while outlining the main challenges arising in the context of legal regulation and the protection of users' personal data. Particular attention is paid to the growing role of information and communication technologies in the provision of psychological (psychiatric) care, including mobile applications, telemedicine platforms, digital therapeutics, artificial intelligence systems, wearable devices, and other technological solutions.

It is emphasized that the active use of digital tools in mental health care offers numerous advantages, such as high accessibility and flexibility, the potential for personalized support, cost-effectiveness, and the reduction of stigma-related barriers. At the same time, it is substantiated that these instruments pose significant risks to privacy and the secure processing of highly sensitive data, while also presenting the legal system with a range of novel regulatory tasks. Among the key challenges identified are: the absence of a specific legal status for digital mental health services, regulatory uncertainty in the field of telemedicine, insufficient requirements for informed consent, the lack of certification mechanisms and legal liability for developers, and the underdevelopment of state oversight procedures.

In the context of an analysis of current Ukrainian legislation on mental health care, personal data protection, telemedicine, and the digitalization of health care, the article identifies a number of legal gaps and regulatory fragmentation. Based on the conducted analysis, the author concludes that a comprehensive update of the legal framework governing digital mental health tools in Ukraine is urgently needed. The paper proposes key directions for improvement, including the legal classification of services, the strengthening of confidentiality standards, the introduction of effective public oversight mechanisms, and the formalization of liability for service providers. These measures are essential to ensuring a balanced approach between technological innovation and the protection of fundamental human rights.

Key words: mental health, digital tools, mobile applications, digital therapeutics, telemedicine, personal data, confidentiality, legal regulation, digitalization of health care.

Актуальність проблеми. Важливість дослідження зумовлена стрімким проникненням цифрових технологій у сферу охорони здоров'я (в тому числі й психічного здоров'я), що супроводжується як зростанням доступності допомоги, так й появою нових правових та етичних ризиків. У контексті збройного конфлікту України та рф, психологічної нестабільності та цифровізації медичних послуг, особливої значимості набуває питання належного правового регулювання цифрових сервісів, які працюють із чутливою інформацією. Наразі в Україні спостерігається певна непослідовність нормативного забезпечення, відсутність чітких стандартів конфіденційності та відповідальності розробників, що створює виклики як для захисту прав користувачів, так і для формування цілісної політики у сфері цифрового психічного здоров'я.

Мета статті – комплексний аналіз правових викликів, пов'язаних із використанням цифрових інструментів моніторингу психічного здоров'я, та обґрунтування необхідності оновлення національного законодавства з ура-

хуванням міжнародних стандартів захисту персональних даних та особливо чутливої інформації.

У сучасних умовах цифрова трансформація охорони здоров'я, зокрема у сфері психічного здоров'я, набула особливої динаміки та значущості.

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій істотно трансформує традиційну модель надання медичних послуг, зумовлюючи впровадження широкого спектра інноваційних платформ і сервісів.

Одним із пріоритетних напрямів такого впровадження є моніторинг і підтримка психічного здоров'я населення: поширення дистанційних консультацій, мобільних застосунків для самопомоги, цифрових терапевтичних програм та інших технологічних рішень свідчить про зростаючу інтеграцію цифрових інструментів у сферу психіатричної та психологічної допомоги.

Пандемія COVID-19, а також збройна агресія російської федерації проти України, істотно підсилили запит на доступні, віддалені та ефективні засоби підтримки психо-

емоційного стану громадян [3]. У відповідь на ці виклики сформувався стійкий суспільний і системний попит на цифрові засоби моніторингу психічного здоров'я, що здатні забезпечити своєчасну допомогу, знизити рівень стигматизації та підвищити доступність відповідних послуг.

Разом із тим активне впровадження таких технологій супроводжується низкою суттєвих правових та етичних проблем. Зокрема, йдеться про необхідність належного нормативно-правового регулювання нових форм медичної взаємодії, а також забезпечення ефективного захисту конфіденційної інформації, що стосується психічного стану особи, яка належить до категорії особливо чутливих персональних даних.

Сьогодні існує велика різноманітність цифрових засобів для оцінювання й підтримки психічного здоров'я. Зокрема, серед таких інструментів можна виокремити наступні: 1) *мобільні застосунки та платформи*: спеціалізовані програми для відстеження настрою, емоцій, рівня стресу й інших показників. Наприклад, корпоративні платформи для HR (Moodbeam, Officevibe, Workhuman тощо) дозволяють фіксувати психологічний стан працівників і надавати керівництву зворотний зв'язок [2]. Подібні застосунки можуть формувати щоденники самопостереження, опитування чи тести для самодіагностики та регулярно оцінювати загальний психологічний стан користувача; 2) *цифрова терапія*: програмні рішення, засновані на доказовій медицині та схвалені регуляторами як терапевтичні засоби. Такі інструменти розробляються для лікування конкретних психічних розладів (депресії, тривожних розладів, ПТСР тощо) і призначаються медичними фахівцями. Наприклад, існують програмні продукти з вбудованими інтервенціями (когнітивно-поведінкова терапія, методи релаксації тощо), які можна застосовувати дистанційно; 3) *онлайн-терапія й телемедицина*: відеоконсультації з психологами та психотерапевтами, групові онлайн-сеанси чи чат-боти для підтримки (телефонні «гарячі лінії», віртуальні групи підтримки). Телемедицинські платформи уже регламентовані наказами МОЗ (Наказ № 681/2015, № 1695/2022 про телемедицину) [6], що дозволяють отримувати психологічну допомогу по відеозв'язку чи з окремого чату. Проте спеціального нормативного акта саме для психологічної чи психотерапевтичної допомоги онлайн досі не існує; 4) *носимі пристрої (гаджети)*: смарт-годинники та фітнес-трекери, що безперервно вимірюють фізіологічні показники (частоту серцебиття, якість сну, рівень активності тощо). Ці біометричні дані також можуть використовуватись для непрямого оцінювання стресу та загального психологічного добробуту пацієнта; 5) *штучний інтелект і аналітика*: алгоритми машинного навчання також можуть аналізувати великі обсяги даних (від електронних медкарт, журналів самопостереження, активності користувача в інтернеті тощо) для прогнозування кризових ситуацій та інформування плану лікування. Крім того, з'являються чат-боти на основі штучного інтелекту, які проводять первинну оцінку симптомів і рекомендують звернутися до фахівців (станом на сьогодні лише в США такі рішення вже мають певні регуляторні схвалення) [7]; 6) *інші цифрові технології*: віртуальна та доповнена реальність (VR/AR) для експозиційної терапії фобій і ПТСР, онлайн-ігри та гейміфіковані втручання, соціальні мережі підтримки тощо.

Кожен із перелічених інструментів може суттєво розширити доступ до необхідної допомоги та підвищити ефективність лікування, особливо за умови браку фахівців або обмеженого доступу до традиційної медицини.

Інтеграція цифрових технологій у сферу охорони психічного здоров'я відкриває низку важливих переваг, які обумовлюють зростаючу актуальність і доцільність їх впровадження як на державному, так і на інституційному рівнях. Аналіз сучасної наукової та прикладної літе-

ратури, а також практичного досвіду застосування таких рішень дозволяє виокремити наступні переваги цифрових інструментів моніторингу психічного здоров'я:

1. Доступність та зручність використання

Однією з основних переваг цифрових рішень є їх здатність забезпечити просторову та часову доступність послуг незалежно від місця перебування користувача. Завдяки мобільним застосункам, онлайн-платформам, чат-ботам і телемедицині сервісам користувачі можуть отримувати допомогу у режимі 24/7, без необхідності фізичної присутності у медичному закладі. Це особливо важливо для жителів віддалених або сільських територій, осіб із обмеженою мобільністю, осіб, які перебувають у зоні бойових дій або зазнають труднощів з доступом до психіатричної допомоги через брак фахівців.

2. Конфіденційність та подолання стигматизації

Забезпечення конфіденційного доступу до психологічної підтримки є важливою складовою для подолання соціальної стигми, пов'язаної з психічними розладами. Цифрові інструменти дозволяють уникнути безпосереднього контакту з медичним персоналом чи іншими пацієнтами, що сприяє зниженню тривоги щодо розголошення власного стану. Як свідчать дослідження, відсутність стигматизації сприяє більшій відкритості користувачів, збільшенню рівня залученості та готовності звертатися за допомогою. В умовах українського суспільства, де психічне здоров'я досі часто сприймається як «незручна» тема, а пошук психологічної допомоги може розцінюватись як ознака слабкості, ця перевага має особливе значення.

3. Економічна доцільність

У порівнянні з традиційними очними консультаціями психолога чи психотерапевта, використання цифрових сервісів часто є більш економічно вигідним як для користувача, так і для системи охорони здоров'я загалом. Більшість мобільних застосунків мають безоплатні версії або надають базовий функціонал за мінімальну оплату. Для держави ж впровадження цифрових платформ дозволяє оптимізувати навантаження на систему охорони психічного здоров'я, зменшити витрати на утримання закладів і зосередити ресурси на випадках, що потребують очного втручання. Економічний ефект також досягається за рахунок зменшення втрат продуктивності праці черезчасне реагування на ранні ознаки психоемоційних порушень.

4. Персоналізація та адаптивність

Сучасні цифрові інструменти використовують алгоритми машинного навчання, аналітику великих даних і інтерактивні інтерфейси для формування персоналізованих рекомендацій з урахуванням індивідуальних психологічних характеристик, поведінкових моделей та даних, отриманих у процесі моніторингу. Це дозволяє системам адаптуватися до потреб конкретного користувача, формувати індивідуальний план підтримки або терапевтичних втручань, а також оперативно реагувати на зміни в емоційному стані. Персоналізація значно підвищує ефективність втручань і сприяє зміцненню довіри до цифрових сервісів [5].

Цифровізація сфери охорони психічного здоров'я, попри свою очевидну прогресивність і потенціал покращення доступу до послуг, актуалізує цілу низку проблем у площині правового регулювання. Відповідні виклики охоплюють як національний, так і міжнародний рівень, стосуються галузей медичного, інформаційного, адміністративного, цивільного та навіть кримінального права, і вимагають системного нормативного осмислення. Серед них виділимо наступні:

1. Відсутність спеціального правового статусу цифрових психічних сервісів

Більшість цифрових інструментів моніторингу психічного здоров'я (мобільні застосунки (додатки), онлайн-платформи, чат-боти) досі не мають чіткого правового статусу в українському законодавстві. Вони не підпадають

безпосередньо під дію Закону України «Про психіатричну допомогу» [1] або медичних протоколів, якщо не створені медичними установами. Частина з них навіть не позиціонується як медичні послуги, а як інформаційні чи освітні продукти. Це унеможливує застосування до них стандартів клінічної практики, норм про лікарську таємницю, чи передбаченої законом професійної відповідальності. Як наслідок, користувачі таких сервісів залишаються без реальних механізмів захисту у разі шкоди.

2. Недостатність регламентації обробки особливо чутливих персональних даних

Моніторинг психічного здоров'я передбачає збирання та обробку інформації, що належить до категорії особливо чутливих персональних даних (емоційний стан, психіатричний анамнез, симптоми тривоги, депресії тощо). Закон України «Про захист персональних даних» [8] загально визначає правила роботи з медичними даними, проте він не адаптований до вимог GDPR (регламенту ЄС, який регулює захист персональних даних фізичних осіб), не встановлює чітких вимог до безпеки при обробці даних у хмарних або гібридних середовищах, не врегульовує питання псевдонімізації та анонімізації, які є ключовими для цифрових рішень.

Відсутність чітких вимог щодо інформованої згоди, прозорості обробки, права на видалення даних чи їхню портативність ускладнює реалізацію прав користувачів та контроль за діяльністю цифрових платформ.

3. Ризики порушення приватності та безпеки даних

Цифрові сервіси нерідко працюють на умовах аутсорсингу: аналітика, хостинг, збереження даних часто здійснюються сторонніми організаціями. У таких випадках складно забезпечити контроль за тим, хто саме має доступ до чутливої інформації та на яких умовах. Відсутність у законодавстві чітко визначених стандартів технічного захисту медичних даних (шифрування, резервне копіювання, доступ за принципом «мінімальної необхідності») створює значні ризики витоку або несанкціонованого доступу до інформації [4].

До того ж, у ситуації війни та кібератак проти інфраструктури України ці ризики набувають ще більш загрозливого характеру – вразливість персональних психічних даних може бути використана у ворожих цілях, зокрема для психологічного тиску чи дискредитації осіб.

4. Відсутність процедур акредитації або сертифікації цифрових рішень

На сьогодні в Україні відсутній правовий механізм сертифікації мобільних застосунків чи інших цифрових продуктів, які використовуються у сфері психічного здоров'я. Це створює ситуацію, коли будь-яка компанія або розробник може запустити програму, яка претендує на лікувальний або підтримувальний ефект, без жодного наукового підтвердження її ефективності, без проходження клінічної апробації чи правової відповідальності.

У деяких країнах ЄС (наприклад, у Німеччині) існують реєстри схвалених цифрових терапевтичних засобів (наприклад, Digital Health Applications) [9], які отримують тимчасовий статус на час клінічного оцінювання. В Україні аналогічних інструментів поки не передбачено, що створює ризики використання неякісних або потенційно шкідливих сервісів.

5. Правова невизначеність у сфері телемедицини для психічного здоров'я

Попри наявність загальних норм щодо телемедицини (Наказ МОЗ № 681, № 1695) [6], спеціального регулювання надання психологічної чи психотерапевтичної допомоги онлайн поки що не існує. Досі залишаються не врегульованими: вимоги до ідентифікації особи під час онлайн-сесій; обов'язковість збереження записів сеансів; можливість використання окремих цифрових протоколів у судовій практиці; межі відповідальності онлайн-психолога або платформи за наслідки консультигування.

Все це створює колізії при вирішенні спорів, особливо у випадках порушення прав пацієнта або недотримання етичних стандартів надання допомоги.

6. Складність формування інформованої згоди та правової обізнаності користувачів

Велика кількість цифрових інструментів не забезпечує належного рівня інформування користувача щодо обсягу, способу та мети обробки його персональних даних. Політики конфіденційності часто подаються у складній юридичній мові або в незрозумілій формі. Це особливо критично для вразливих груп користувачів – дітей, осіб із психічними розладами, людей похилого віку – які можуть не мати достатньої цифрової або юридичної грамотності для усвідомленого погодження на обробку даних.

Більше того, в Україні відсутній механізм аудиту цифрових сервісів на предмет дотримання вимог щодо інформованої згоди, як це передбачено, наприклад, у вищезгаданому GDPR.

7. Відсутність механізмів відповідальності та правового захисту

Проблематичною залишається й відповідальність цифрових постачальників за наслідки використання їх сервісів. У разі некоректного діагностування, помилкових порад, витоку конфіденційної інформації чи навіть доведення користувача до тяжких наслідків, закон не містить прямих норм щодо: видів відповідальності (цивільна, адміністративна, кримінальна); суб'єктів відповідальності (розробник, оператор платформи, третя сторона); механізмів компенсації шкоди.

Все це означає, що потерпілі фактично залишаються без реальних інструментів захисту, а регулятори – без засобів впливу на недобросовісних провайдерів [4].

Таким чином, попри значний потенціал та численні переваги цифрових інструментів моніторингу психічного здоров'я, їхнє активне впровадження супроводжується низкою суттєвих викликів для чинної нормативно-правової системи. Актуалізуються численні правові, етичні та технологічні аспекти, які вказують на непослідовність та недостатню адаптивність національного законодавства до специфіки цифрового медичного середовища. Виявлені регуляторні прогалини засвідчують необхідність комплексного оновлення правових підходів із урахуванням міжнародних стандартів, динаміки технологічного розвитку та підвищених вимог до захисту чутливої інформації.

Для забезпечення ефективного та безпечного функціонування цифрових сервісів у сфері психічного здоров'я доцільно переглянути національну нормативну базу з урахуванням наступних напрямів: 1) правове визначення і класифікація цифрових психіатричних та психологічних сервісів; 2) уніфікація стандартів конфіденційності та захисту персональних даних користувачів; 3) встановлення чітких механізмів юридичної відповідальності розробників і провайдерів таких інструментів; 4) впровадження державного нагляду, процедур акредитації та сертифікації з урахуванням принципів безпеки, ефективності та етичності.

Лише системне правове регулювання здатне забезпечити належний баланс між інноваціями та захистом фундаментальних прав особи у сфері психічного здоров'я.

Висновок. У дослідженні проаналізовано потенціал та правові виклики, пов'язані з впровадженням цифрових інструментів у сфері моніторингу психічного здоров'я. Встановлено, що ці технології значно розширюють доступ до психологічної допомоги, сприяють персоналізації підтримки, подоланню стигматизації та підвищенню ефективності профілактичних і терапевтичних заходів. Водночас цифровізація цієї чутливої сфери супроводжується низкою суттєвих правових проблем, серед яких – відсутність належного нормативного регулювання, невизначеності правовий статус сервісів, прогалини у захисті персональних даних, складнощі з дотриманням принципів

інформованої згоди, а також брак відповідальності з боку постачальників цифрових послуг.

Зроблено висновок, що ефективне впровадження цифрових рішень у галузі психічного здоров'я вимагає комплексного оновлення національного законодавства із врахуванням міжнародних стандартів, технологічних особливостей нових

форматів допомоги та етичних вимог до роботи з особливо чутливою інформацією. Належне правове забезпечення цифрових інструментів дозволить не лише мінімізувати ризики для приватності, а й створити стійке нормативне підґрунтя для розвитку інноваційної, гуманної та доступної системи охорони психічного здоров'я в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1489-III / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 19. Ст. 143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14>.
2. Омельченко А. Цифрові інструменти для моніторингу психологічного стану працівників: Нові можливості для HR [Електронний ресурс] / Анастасія Омельченко. 8 вересня 2024. URL: <https://dou.ua/forums/topic/50508/>.
3. Ронжес О. Є. Цифрові рішення як дієвий інструмент підтримки психологічного здоров'я громадян та можливий зміст таких сервісів [Електронний ресурс] // Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Цифрові рішення в психології: виклики і перспективи» (м. Київ, 7 грудня 2023 р.). 2023. URL: https://iris-psy.org.ua/publ/CR23/CR23_047.pdf.
4. Боровець В. А., Любінець О. В. Модель моніторингу стану психічного здоров'я менеджерів системи охорони здоров'я [Електронний ресурс] // *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2024. № 4. С. 42–48. DOI: <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2024.4.15217>. URL: <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2024.4.15217>.
5. Міністерство соціальної політики України, Департамент соціального захисту населення. Цільова модель: система у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні [Електронний ресурс]. 2024. URL: https://dszn-zoda.gov.ua/sites/default/files/loadfiles/cilova_model_cystema_u_sferi_psyhichnogo_zdorovya_ta_psyhosocialnoyi_pidtrymky_v_ukrayini.pdf.
6. Міністерство охорони здоров'я України. Про затвердження Порядку надання медичної та/або реабілітаційної допомоги із застосуванням телемедицини на період дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Наказ від 17 вересня 2022 р. № 1695 [Електронний ресурс] // *Офіційний вісник України*. 2022. № 1155/38491. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-22#Text>.
7. Malesu V. K. Chatbots for mental health pose new challenges for US regulatory framework [Електронний ресурс] / Vijay Kumar Malesu; reviewed by Lily Ramsey, LL.M. 1 травня 2024. URL: <https://www.news-medical.net/news/20240501/Chatbots-for-mental-health-pose-new-challenges-for-US-regulatory-framework.aspx>.
8. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI // *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
9. World Health Organization. Digital health applications [Електронний ресурс] // WHO Global Traditional Medicine Centre. URL: <https://www.who.int/teams/who-global-traditional-medicine-centre/digital-health-applications>.